

УДК 811.1612:316.77

Булах М.Б.

СИНОНІМІЗАЦІЯ ПЕРИФРАСТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У МАС-МЕДІА: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості системних відношень у синонімії перифрастичних одиниць. На матеріалі українських медіа проаналізовано властивості та функції перифрастичних синонімів.*

***Ключові слова:** перифраз, синонім, мова мас-медіа.*

***Інформація про автора:** Булах Майя Богданівна – аспірант кафедри історії та стилістики; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.*

Bulakh M.B.

THE SYNONYMIZATION OF PERIPHRASTIC CONSTRUCTIONS IN THE MEDIA: SEMANTIC ASPECT

***Abstract.** The article deals with issue of periphrasis in the modern media text. The process of synonymization of periphrasis is analyzed by the author. The wide potential of periphrasis as a unit of language is demonstrated on the example of modern Ukrainian media. The article gives some definition of periphrasis from the different scholars' points of view: as stylistic means, as a part of secondary nomination, as a unit of phraseology.*

There is a little information available on the types of system relations in the paraphrases. The article defines the features of functioning of synonymic periphrasis in texts. Basic ways of synonyms' formation periphrastic are represented.

The examples of synonymic periphrasis in the newspapers and online media are represented. It is found that the more expanded groups of synonymic periphrases are in the anthroponymic lexical units. These periphrases provide positive or negative emotional evaluation.

It is necessary to indicate that the synonymization is the important process of language evolution. The more developed functional language settings, the more expanded groups of synonymic periphrases. Synonymic periphrases create "semantic concentration," which enhances the emotional sphere of the text.

***Key words:** periphrasis, synonym, language of media.*

Information about author: Bulakh Maya Bohdanivna – post-graduate student of the department of history and stylistics of Ukrainian language; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university.

Булах М.Б.

СИНОНИМИЗАЦИЯ ПЕРИФРАСТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ В МАСС-МЕДИА: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности системных отношений в синонимии перифрастических единиц. На материале украинских медиа проанализированы свойства и функции перифрастических синонимов.

Ключевые слова: перифраз, синоним, язык масс-медиа.

Информация об авторе: Булах Майя Богдановна – аспирант кафедры истории и стилистики украинского языка; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Відношення синонімії репрезентують внутрішню структуру мови на всіх її рівнях. Численні лінгвістичні дослідження, особливо в аналізі лексики, демонструють важливість синонімії як об'єкта пізнання системних відношень мовних одиниць. Зауважимо, в мовознавстві вивчення синонімії є традиційним, хоча й неоднозначним із погляду аспектології, рівнів аналізу та методів опрацювання матеріалу.

Із функціонального погляду синонімія є потенційною можливістю кожного мовного знака, що зумовлено принципом "асиметричного дуалізму" мовного знака. Потенціал до синонімічних й омонімічних відношень мовних одиниць, як відомо, є умовою еволюції мовної системи [3].

Синонімія лежить в основі перифрастичної одиниці. Основною причиною появи перифразу є уникнення повторів, а отже сутність такої мовної одиниці ґрунтується на аналоговості з семантикою вихідного номена, але по-іншому представленю формально і синтаксично. З цієї причини перифраз інколи називають особливим різновидом синонімії.

Традиційно, ще з античного періоду, перифраз розглядався як стилістичний засіб, а саме – троп, який увиразнює характеристики денотата, надає йому експресивного

забарвлення. У сучасній лінгвістиці можна виділити кілька основних поглядів на перифраз: 1) перифраз – стилістичний засіб; 2) перифраз – засіб вторинної номінації; 3) перифраз – одиниця фразеології.

З погляду стилістики перифраз розглядають як різновид метонімії, що вказує на суміжні з означуванним поняттям ознаки [5, с. 327]. При цьому вказують на важливі для перифраза характеристики, зокрема здатність надавати оцінку денотату, емоційне-експресивне забарвлення, здатність посилювати виразність тексту. Відповідно, поширеним є визначення: "Перифраз – описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називається не прямо, а описово, через характерні їх риси. Найчастіше перифрази вживаються в публіцистичних та художніх текстах" [6, с. 248]. Окремі дослідники зосереджують увагу на функціях перифразу: "це функціонально-семантична одиниця мовлення, яка має форму словосполучення, що виділяє одну або декілька характерних рис предмета чи явища, є засобом їх образно-описової характеристики та контекстуальним синонімом до слова або неоднослівного позначення предмета чи явища" [2].

Існують й інші погляди на перифраз, коли дослідники основною ознакою перифразу вважають номінативність. У таких визначеннях акцентується значення перифразу як вторинної номінації. Наприклад, О. Копусь подає таке формулювання: "Перифраз – це мовна та мовленнєва одиниця, співвідносна зі словом, словосполученням і реченням, він є вторинною назвою відомого суб'єкта чи об'єкта, часто оцінною, має тотожну денотативну частину значення та використовується в тексті зі стилістичною метою" [4, с. 6]. Порівняймо з дефініцією М. Сиривлі: "Перифраз – непряме описове вторинне найменування денотата, що має номінативний і сугестивний характер і передає прагматичну інформацію про предмет мовлення" [8, с. 13].

Неоднозначною є також віднесеність перифраза до фразеологічних одиниць. Як відомо, фразеологія у широкому розумінні (М. Шанський, Д. Шмельов та ін.) включає в себе всі типи мовних сполук, однією із яких є перифраз. Однак

закцентуємо увагу на тому, що існують значні відмінності між перифразом і традиційним фразеологізмом на всіх рівнях: функції, структури, семантики. Перифраз, на відміну від фразеологізму, характеризується нестійкістю, вторинністю, новизною. Особливістю перифрази є також його індивідуально-авторський характер, суб'єктивність. Фразеологізм же – готова, відтворювана одиниця, що має незмінне усталене значення [8, с. 10-11]. Відповідно, фразеологізм закріплений у мові, а його компонентний склад незмінний. З-посеред невеликої кількості загальновідомих, закріплених в мові перифраз виділяються з цього погляду контекстуальні перифрази-новотвори, які складають основу перифрастичних одиниць.

Недостатньо вивченими в сучасному мовознавстві залишаються типи системних відношень у перифрастичній сфері. Адже перифрастична система не дублює відношень, які існують на лексичному рівні мови. Зауважимо, на відміну від лексичної системи, в якій різні типи опозицій лексичних значень слів формують системні відношення, у перифрастичній сфері основним типом відношень є відносна тотожність. Це відношення лежить в основі системи перифразів, об'єднуючись навколо узагальнюючого поняття – саме вони формують перифрастичні ряди. Неактуальність відношень опозицій у системі перифразів виявляється у недостатній розвиненості різних видів системних відношень перифрастичних одиниць [1]. Найбільш розвиненими вважаються відношення синонімії, але відносно характеру цих відношень також немає одностайності думок.

Зауважимо, що Ю. Степанов перифраз розуміє як "такі відношення між двома одиницями, коли зберігається тотожність денотата – предмета чи ситуації, що позначається, але змінюється смисл, або сигніфікат" [9, с. 201]. Виходячи з цього твердження, дослідники вказують на те, що не всі перифрази, близькі за значенням в контексті, можуть бути синонімічними. На відміну від синонімів, вони розходяться у своїх значеннях, зберігаючи лише спільність імені, яке вони замінюють і здатність виражати оцінне значення.

У свою чергу, Л. Шевченко розглядає синонімію перифраз як спеціальну групу функціонально-стилістичної синонімії. "Разом

з тим функції стилістичних фігур у мовленні як синонімів до "нейтральних" форм висловлення ... їх використання є показником сфери спілкування, надає мовленню характерних логічних і емоційно-експресивних відтінків і у функціональному аспекті може розглядатися як спеціальні форми організації думки" [10, с. 135]. Дослідниця розмежовує загальномовну і функціональну синоніміку. Аргументується думка, що відповідно до комунікативних завдань мовні засоби розвиваються, створюючи нові синонімічні ряди.

Однією з перших особливості синонімії перифраза почала досліджувати Г. Розанова [7], аналізуючи аспект семантики перифраза.

Перифрастичні звороти можуть утворювати великі синонімічні ряди, що дає можливість уникнути багаторазового повторення одного і того ж слова чи виразу і ввести у номінацію елемент характеристики. Наприклад, для найменування топонімів (Київ, Одеса, Париж) у текстах вживають як загальномовні, так і контекстуальні перифрази: *Втрата Києва – колиски всіх трьох східнослов'янських титульних націй* – досі викликає фантомний біль у колективній душі росіян (ДТ, №1, 11.01.2013), *Сталося це в Києві, на вулиці Басейній. Більша частина "матері міст руських" не входила до межі осілості – переліку районів, де в Російській імперії дозволялося селитися євреям* (ДТ, №33, 13.09.2013), *За радянських часів у Києві був поширений міф, що Голда Меїр провела в цьому місті все своє дитинство, нібито навіть навчалася тут у жіночій гімназії і потім, в Америці й Палестині, постійно з ностальгією згадувала місто на берегах Дніпра* (ДТ, №33, 13.09.2013), *Її вразило, що більшовики залили кров'ю улюблене бузкове місто* (Київ) (УМ, №50, 03.04.2013), *Про наше вічне місто. Символічні обличчя Києва* (УМ, №22, 12.02.2013); *Одеса. Місто, виткане із джазу* (ДТ, №21, 14.06.2013), *Джаз-internationale у Південній Пальмірі* (ДТ, №35, 27.09.2013), *Минулого тижня Одеса отримала змогу "живцем" почути й побачити мовознавця й народного депутата від ВО "Свобода" Ірину Фаріон, яка представила в "перлині біля моря" свою книгу "Мовна норма: знищення, пошук, віднова"* (УМ, №87,

18.06.2013), *Але ім'я Рабіна має до Одеси ще менше відношення, ніж ім'я Шухевича (і навіть Якіра) – покійний ізраїльський прем'єр тут навіть не народився, й тим паче не бував. Але ж ні – боремося з Іваном і Юрієм Липами, оскільки вони ідеологи української національної ідеї, а "столиці Новоросії" не годиться підтримувати якісь ідеологічні зв'язки з "материнською" Україною* ("День", №2, 10.01.2013); *Париж – визнана у світі столиця моди.* (ДТ, №45, 9.12.2011), *Париж – місто мрій, місто моди, місто кохання. Сьогодні Париж – місто пам'ятка, місто-пам'ятник, туристична "Мекка" світу.* ("Укрінформ", 24.06.2008.).

Ще одним типом перифраз-синонімів є моделі, побудовані на онімних відношеннях між номеном і денотатом перифраза. Синонімічні ряди перифразів у таких випадках варіюються за конотаціями від нейтрального до іронічного, надаючи оцінного забарвлення вислову. В аналізованих нами текстах особливо частотними були позначення екс-президента Віктора Януковича: *Що гарант Конституції вважає за благо нею нехтувати* (ДТ, №1, 11.01.2013), *Описуючи можливі роздуми першої особи Української держави, я мимоволі загадав... Дарвіна* (ДТ, №39, 25.10.2013), *Господар Банкової (і це підтверджували чимало джерел) не вірив і в те, що Кремль всерйоз вимагатиме від нього звільнення Тимошенко* (ДТ, №43, 22.11.2013), *Смаки українського самодержцзя в чомусь співпадають зі інтересами російської династії Романових, улюбленим місцем відпочинку яких був Крим* (УП, 14.01.2013), *"Вічний чиновник", який жодного дня не займався бізнесом, Віктор Янукович і його родина продовжують закріплювати статус олігархів, збираючи власність по всій країні* (УП, 14.01.2013), *Після того, як люди, наближені особисто до Віктора Януковича та його старшого сина Олександра, фактично взяли під контроль весь уряд та ключові силові відомства, питання політичного майбутнього "Папи" практично вирішено* (УП, 11.06.2013), *Проте обидва видання зійшлися на тому, що хотів сказати "Залізний Господар" Партії регіонів* ("Телекритика", 20.09.2013) та Юлії Тимошенко: *Про те, що Леді Ю 20 місяців не виходила на вулицю й живе, не бачачи сонячного світла, також говорив її*

.....
адвокат Сергій Власенко (УМ, №111, 06.08.2013), *Що можна возвести у ранг державного вуайєризму окремих "особей", роздивляючись хроніку перевдягань харківської бранки* (УП, 29.01.2013), *І апеляція за рішенням Луценка буде можлива лише до "в'язня №1" – до Тимошенка* (УП, 11.04.2013).

Напевно, через невелику можливість суб'єктивних і оцінних характеристик, перифрази-апелятиви не утворюють великих синонімічних рядів. Наприклад, Інтернет називають *всесвітньою павутиною* та *всесвітньою мережею*: *Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення у **всесвітній павутині** кількості різних аукціонів і лотерей* (ДТ, №29, 16.08.2013), *Повторюся, що **всесвітня мережа** є лише засобом для здійснення злочину. де кожному пропонують стати щасливим власником квартири або машини за кілька гривень* (ДТ, №29, 16.08.2013), *Природно, що світова громадськість занепокоєна можливістю такого розвитку подій, позаяк, найбільша "демократія" світу та найбільший інтернет-ринок потраплять у компанію країн, які невтомно запроваджують нові й нові спроби обмежити **всережжя*** (УП, 23.01.12); *Яка на смак **зелена красуня**?* (Урядовий кур'єр, 8.11.2012), *Ялинку спорудять із гілок живої сосни. **Новорічне дерево** буде стояти на оглядовому майданчику* (ДТ, №47, 18.12.2013).

Синоніми розширюють семантику слова, за допомогою асоціацій створюють експресивні ефекти. Вживання перифрастичних синонімів в одному тексті має особливе функціонально-стильове призначення. Синонімічні ряди перифразів, на нашу думку, створюють "смыслову концентрацію", яка посилює емоційну сферу тексту.

Перифрастичні синоніми також можуть утворювати розгалужені ряди. Кожен елемент синонімічного ряду має свої семантичні відтінки. Об'єднуючись навколо слова-денотата, вони за значенням і потенційним використанням, асоціюються з певною стилістичною комунікативною сферою. Особливо, якщо зважити на те, що походження синонімів різне – вони виникають як результат загальнокультурних, фахових, особистих асоціацій. Відтак, крім усталених, загальномовних перифраз з'являється велика кількість контекстних, узуальних,

які створенні шляхом метафоризації та метонімізації. Як вже сказано, в таких перифразах присутній елемент позитивної чи негативної оцінки, вони також сприяють емоційно-експресивному навантаженню тексту. Чим більш розвинені функціональні параметри мови, тим розгалуженішими є синонімічні ряди перифраз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бытєва Т.И. Очерки по русской перифрастике / Т.И. Бытєва. – Красноярск : КГУ, 2002. – 276 с.
2. Євсєєва Г.П. Перифрази в мові сучасних газет (на матеріалі українських газет 80 – 90 років ХХ століття) : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г.П. Євсєєва. – Д., 2002. – 20 с.
3. Карцевский С.О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака // С.О. Карцевский / сост. В.А. Звегинцев. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. – М., 1965. Ч. 2. – С. 85–93.
4. Копусь О.А. Перифрази у творах О.Гончара: структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аспекти [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / О.А. Копусь ; НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 2001. – 19 с.
5. Мацько Л.І. Стилістика української мови : Підруч. для студ. вищ. закл. освіти / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
6. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підруч. / О.Д. Пономарів. – К., 2000. – 248 с.
7. Розанова Г.З. Перифраз и его функционирование в прессе ГДР и ФРГ : Автореф. дис... канд. філол. наук. / Г.З. Розанова. – М., 1973. – 26 с.
8. Сиривля М.А. Перифраз как экспрессивное средство языка газеты (семантико-прагматический аспект) : автореф. дисс... канд. філол. наук : 10.02.01 / М.А. Сиривля. – Челябинск, 2007 – 23 с.
9. Степанов Ю.С. Имена, предикаты, предложения (семасиологическая грамматика). Изд. 3, стереот. М. : Едиториал URSS, 2004. – 360 с.
10. Шевченко Л.І. Синонімія як об'єкт стилістичного вивчення (Функціонально-стилістичні підстави класифікації) // Вісник Київського університету. Серія Літературознавство. Мовознавство. – К., 1987. – Вип. 29. – С. 135-142.

Список умовних скорочень

ДТ – Дзеркало тижня
 УМ – Україна молода
 УП – Українська правда

REFERENCES

1. Byteva T.I. Ocherki po russkoj perifrastike / T.I. Byteva. – Krasnoïarsk : KGU, 2002. – 276 s.
2. Yevsieieva H.P. Peryfrazy v movi suchasnykh hazet (na materialii ukrainskykh hazet 80 – 90 rokiv XX stolittia) : avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.02.01 / H.P. Yevsieieva. – D., 2002. – 20 s.
3. Karcevskij S.O. Ob asimmetrichnom dualizme lingvisticheskogo znaka // S.O. Karcevskij / sost. V.A. Zvegincev. Istorija yazykoznanija XIX–XX vekov v ocherkah i izvlechenijah. – M., 1965. Ch. 2. – S. 85–93.
4. Kopus O.A. Peryfrazy u tvorakh O.Honchara: strukturno-semantychnyi ta funktsionalno-stylistychnyi aspekty [Tekst] : avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.02.01 / O.A. Kopus ; NAN Ukrainy, In-t ukr. movy. – K., 2001. – 19 s.
5. Matsko L.I. Stylistyka ukrainskoi movy : Pidruch. dlia stud. vyshch. zakl. osvity / L.I. Matsko, O.M. Sydorenko, O.M. Matsko. – K. : Vyshcha shk., 2003. – 462 s.
6. Ponomariv O.D. Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy: Pidruch. / O.D. Ponomariv. – K., 2000. – 248 s.
7. Rozanova G.Z. Perifraz i yego funkcionirovanie v presse GDR i FRG : Avtoref. dis... kand. filol. nauk. / G.Z. Rozanova. – M., 1973. – 26 s.
8. Sirivlia M.A. Perifraz kak ekspressivnoe sredstvo yazyka gazety (semantiko-pragmaticheskij aspekt) : avtoref. diss... kand. filol. nauk : 10.02.01 / M.A. Sirivlia. – Cheliabinsk, 2007 – 23 s.
9. Stepanov Ju.S. Imena, predikaty, predlozhenija (semasiologicheskaja grammatika). Izd. 3, ste-reot. M. : Editorial URSS, 2004. – 360 s.
10. Shevchenko L.I. Synonimiia yak obiekt stylistychnoho vyvchennia (Funktsionalno-stylistychni pidstavy klasyfikatsii) // Visnyk Kyivskoho universytetu. Seriia Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. – K., 1987. – Vyp. 29. – S. 135-142.

Spysok umovnyh skorochen

ДТ – Dzerkalo tyzhnia
 UM – Ukraina moloda
 UP – Ukrainaska pravda